

Actuacions monetàries a Tortosa (segles XV-XVII)

X. SANAHUJA ANGUERA

A part de les habituals aportacions de Joaquim Botet,¹ teníem notícies documentals sobre la moneda tortosina gràcies a E. Bayerri,² el qual assenyalava l'existència d'unes quantes mencions relatives a la moneda tortosina. Ara podem ampliar la informació d'aquestes notícies i afegir-ne de noves.

Hem recollit les principals actuacions de la ciutat pel que fa a la fabricació i/o circulació de moneda. No farem esment de les disposicions propiciades per problemes monetaris generals a tot el Principat, que no ocasionaren cap mena d'actuació diferenciada a Tortosa (p.e. les crisis de la moneda menuda barcelonina els anys 1508 i 1556, la pragmàtica de Ferran II sobre la moneda de l'any 1493) i que mereixerien un estudi més ampli i generalitzat a tota Catalunya.

1. FABRICACIÓ DE SISENS DE PLATA DES DE 1464

La Tortosa cristiana fabricà moneda, legalment³ i per iniciativa pròpia, per primer cop durant la guerra civil del segle XV. Coincidint amb l'escassetat de la moneda menuda barcelonina i amb l'increment de les despeses originades per la guerra, moltes poblacions catalanes començaren a demanar autoritzacions per a poder fabricar i fer circular moneda pròpia. En la majoria dels casos, els consells

1. J. BOTET, *Les monedes catalanes*, Barcelona, 1908-1911, 3 vols.

2. E. BAYERRI, *Història de Tortosa*, Tortosa, 1960, 8 v.

3. El rei Pere el Cerimoniós havia fet fabricar florins a Tortosa fraudulentament l'any 1368, quan els guanys de la seca oficial dels florins, a Perpinyà, estaven incautats per la Generalitat. M. CRUSAFONT, *El florí d'or català: Catalunya, València, Mallorca*, Barcelona, ANE-SCEN, 1996, p. 41.

municipals es decidien a fabricar senyals, ploms o menuts sense valor intrínsec, però Tortosa, que fou una de les primeres, optà per iniciar la fabricació de moneda de plata, com la de Barcelona.

L'u de novembre de 1463, Joan de Beaumont, lloctinent a Catalunya del rei Enric, concedí a Tortosa el privilegi de poder fer florins, croats i sisens amb les mateixes característiques que la moneda barcelonina i amb curs a tot el Principat de Catalunya, fins a la quantitat de 20.000 lliures, i nomenà Francesc Comí mestre de la seca tortosina.⁴ Mesos abans, el Consell s'havia interessat per la fabricació de moneda (doc. 1).

No tenim cap indici que es dugués a terme la fabricació de florins. En canvi, sí que tenim mínimament documentada l'emissió de terços de croat, anomenats sisens pel seu valor de sis diners.⁵ Entre el 13 de juliol de 1464 i el 28 d'abril de 1465 es fabricaren, com a mínim, 343 lliures, 7 sous i 9 diners, equivalents a 13.735 peces. En l'encunyació, la seca obtenia uns beneficis d'aproximadament el quinze per cent dels diners posats en circulació. Posteriorment, l'any 1466, un cop retornada a l'obediència del rei Joan II, la ciutat de Tortosa va conservar el privilegi de batre moneda i el manteniment en circulació dels sisens fabricats,⁶ i potser es va decidir continuar la fabricació de sisens uns quants anys més. De fet, les concessions reials permetin encunyar 20.000 lliures de moneda i, en canvi, durant el domini de Pere de Portugal, la ciutat n'havia fet fabricar moltes menys. No hem trobat cap document relacionat amb la fabricació de sisens més enllà del 1466.

De sisens o terços de croat de Tortosa d'aquesta època en coneixem diversos. Tots duen una efígie coronada a l'anvers, i al revers la creu de croat i una llegenda. N'hi ha amb les llegendes TOR-TO-SA-CI[VITAS] (fig. 1a);⁷ TOR-TO-SA-ME (fig. 1b);⁸ i TOR-TO-SA-XPX (fig. 1c).⁹ Mateu, Crusafont i Badia diferencien els bustos dels sisens i els atribueixen uns a Joan II i altres, a Pere de Portugal. L. Villaronga¹⁰ opta per atribuir al regnat de Pere de Portugal (1464-1465) el sisè amb llegenda acabada amb la inicial P i, en un paral·lelisme amb les encunyacions de sisens a l'àrea lleidatana, interpreta la llegenda acabada amb ME com a RIE, per dir RIPARIE EBRUM, recolzant-se en la mateixa denominació que apareix als segells de l'època. Així doncs, Villaronga creu en la possibilitat que, poc abans de la capitulació de la

4. J. BOTET, vol. II, p. 280.

5. Arxiu Històric Comarcal de Tortosa, Fons Municipal, Tresoreria, *Llibre de compres de plata per a fer moneda*, 1464-1474.

6. J. BOTET, vol. II, p. 293-94.

7. J. BOTET, vol. II, núm. 402 i 403; M. CRUSAFONT, *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa medieval (785-1516)*, Madrid, 1982, núm. 513.

8. J. BOTET, vol. II, núm. 401; M. CRUSAFONT, *Numismàtica...*, núm. 471.

9. L. VILLARONGA, «Les monedes de plata encunyades a Catalunya durant la guerra contra Joan II (1462-1472)», *Numisma*, núm. 150-155 (1978), p. 471-90 i M. CRUSAFONT, *Numismàtica...*, núm. 514.

10. L. VILLARONGA, p. 484.

població, mentre a la mateixa Tortosa s'encunyaven monedes a nom de la ciutat, l'exèrcit fidel a Joan II encunyava paral·lelament monedes semblants, però a nom de la vegueria. Sembla demostrat que un cas similar succeí amb els sisens de Lleida, encunyats a la ciutat amb la llegenda ILERDE CIVITAS, i els de Balaguer o Cervera, que duen la llegenda ILERDENCIS. La hipòtesi de treball suggerida per Villarronga és coherent i versemblant, però topa amb una dificultat: no coneixem cap exemplar de sisè d'argent ben conservat en el qual es llegeixi TOR-TO-SA-RIE en lloc de TOR-TO-SA-ME, una llegenda aparentment sense cap sentit.

Per la nostra part, i a manca de documentació explícita, no trobem indicis suficients per millorar la classificació d'aquestes peces. Cal observar, però, que els terços de croat o sisens van ser unes monedes molt falsificades a l'època¹¹ i que no és descartable que algunes de les peces, atribuïdes a Tortosa i a altres seques, conegudes en pocs exemplars i amb característiques singulars, fossin resultat d'aquestes falsificacions. D'altra banda, resulta estrany el batiment de terços de croat, a la mateixa ciutat de Tortosa, amb llegendes i bustos diversos, sobretot si tenim en compte que Francesc Comí es va mantenir com a mestre de la seca un cop la ciutat va caure en mans del rei Joan II, i durant força anys després. No és fàcil d'acceptar que el responsable de la fabricació de la moneda de Tortosa s'arrisqués a confondre la població tot fabricant monedes d'aspecte molt diferent entre si. L'acceptació popular de les monedes fabricades fora de Barcelona era més aviat precària i la diversificació de tipus no devia ajudar gaire a crear un ambient de confiança monetària entre la població.

Gràcies a la segona concessió de Joan II, el 1466, la ciutat es veié en cor, pocs anys després, d'emprendre una nova emissió de moneda, aquest cop de senyals de coure.

2. ELS CALDERONS DE 1470 A 1474

Després de la fabricació de sisens de plata, la ciutat de Tortosa optà per fabricar senyals de coure. Al benefici públic de solucionar la manca de moneda fraccionària, calia afegir el d'aconseguir un finançament extraordinari per a les administracions municipals. La fabricació de moneda de coure permetia multiplicar els beneficis de la fabricació, ja que no calia comprar l'argent necessari per fer croats o sisens, almenys a curt termini, mentre no fos necessària fer-en la seva recollida i el recanvi.

11. Els casos documentats són significatius. Per exemple, el 13 de març de 1466, el Consell de Reus acordà fondre tots els sisens falsos que tenia la vila i fer amb el seu metall una corona per a la Mareddedéu (ACR, *Actes municipals*, 1444-1466). A finals de 1465, el Consell de Cervera també acordà recollir tots els sisens de baixa llei per tal de refondre'ls (J. M. LLOBET PORTELLA, «Documents per a la història de la moneda municipal de Cervera (1462-1626)», *Acta Numismàtica*, núm. 24 (1994), p. 111-140).

La moneda local de Tortosa que ens ocupa ens és coneguda físicament des de temps enrere.¹² Es tracta d'uns senyals de coure que duen a l'anvers una torre entre les lletres TO-R i al revers una creu amb punts als espais. A aquests senyals, els documents coetanis els anomenen sobretot «calderons», segurament a causa del metall en que estaven fabricats (fig. 2).

L'emissió de calderons s'inicià per acord del Consell de 26 de juliol de 1470 (doc. 2). Es determinà fabricar fins a 100 lliures de senyals de diner i 10 lliures de malles, s'encarregà l'operació al ja esmentat Francesc Comí i el recanvi de les peces al clavari de la ciutat. L'acord explica que la causa de la fabricació de moneda es devia a l'escassetat de moneda menuda.

No coneixem cap exemplar atribuïble a les malles que, en molt poca quantitat, el Consell preveia fabricar. Tampoc no hem trobat cap més notícia sobre la fabricació o la circulació de malles. Si haguessin estat fabricades, la seva tipologia hauria de concordar amb la mateixa dels senyals de diner, ja que l'acord del Consell es mostrava clar: «los quals senyals sien fets per a diners e malles inseguint la mostra donada per lo dit Comí: de aram, ab senyal de creu a la una part, e de torre a l'altra».

El 15 de febrer de 1471, hom acordà ampliar la fabricació fins a les 200 lliures, atès que la gent en necessitava més (doc. 3). Entre 1471 i 1473, el Consell tortosí amplià encara més la quantitat de peces fabricades, fins arribar a més de 2.000 lliures (doc. 6 i 7). El 5 d'agost, el Consell confessava haver autoritzat només la fabricació de 650 lliures de senyals, al mateix temps que es decidia assegurar-ne l'emissió (doc. 4). Per tal de poder recanviar els calderons en un període breu de temps, el Consell acordà manllevar 650 lliures a censal i prorrogar una imposició extraordinària, la dels cinc sous per cafís de farina que havia establert poc abans, fins que el censal fos redimit i totes les pensions pagades. El 31 de gener de 1474 el Consell acordà retirar de la circulació la moneda local (doc. 5). L'arrendament de la imposició de la farina proporcionà 1.150 lliures a les arque municipals, però quan va ser el moment de recanviar els senyals, el clavari s'adonà que no n'hi havia prou. Al final, els senyals recanviats sumaren més de 2.000 lliures (prop de 500.000 peces), sense comptar la gran quantitat de monedes falsificades que el clavari no s'avingué a recanviar, i el Consell es va veure obligat, el 2 de març, a fixar una imposició suplementària de cinc sous més per cafís de farina (doc. 6). Així, el cafís de farina passà a valer 20 sous en lloc dels 10 que valia pocs anys abans.

El 2 de març, el Consell també acordà vendre els senyals o calderons recollits a preu d'aram i investigar i perseguir els falsificadors de la moneda, ja que la gent havia portat a recanviar molts calderons falsos.

A la llarga, la fabricació de moneda local a Tortosa fou força perjudicial per a

12. J. BOTET, vol. II, núm. 511; i M. CRUSAFONT, *Numismàtica...*, núm. 482.

la població, ja que es tornà a quedar sense moneda menuda i, a més, veié com es duplicava el preu de la farina, precisament per culpa de les despeses de recollida i recanvi dels senyals de coure. Malgrat l'abundant fabricació, són pocs els calderons de Tortosa que han sobreviscut el pas del temps. La culpa d'això la té l'exhaustiva recollida de les peces permesa pel Consell. En lloc de fixar uns pocs dies per tal d'efectuar el recanvi de la moneda local, a Tortosa l'operació es va allargar més de tres mesos.

A Tortosa, com a la resta de Catalunya, la moneda francesa de billó i de plata substituï les funcions de la cada cop més escassa moneda menuda barcelonina, almenys fins a la reforma de Ferran el Catòlic de 1494 (doc. 8).

3. 1611: UNA EMISSIÓ DE MENUTS FRUSTRADA

Potser escarmentada, la ciutat de Tortosa no tornà a mostrar interès en la fabricació de moneda fins a l'any 1611. El 18 de juny obtingué una llicència reial per fabricar fins a 4.000 lliures de menuts i ardots, de curs forçós a tota la vegueria.¹³ Com a la resta de poblacions de Catalunya, les autoritats tortosines se les havien d'heure amb els greus problemes monetaris derivats de l'ordre de recollir la moneda de plata en circulació i de la penúria de moneda de petit valor. Una emissió de moneda pròpia semblava que podria solucionar aquests problemes, i moltes poblacions van optar per aquesta via. No tenim cap evidència documental ni numismàtica de l'execució d'aquesta emissió. El més probable és que Tortosa no es decidís a tirar endavant la fabricació de moneda, de manera similar al que es produí en les mateixes dates a la ciutat de Tarragona. Aquesta obtingué una llicència semblant al mes de juliol i, al mes de desembre, quan ja estaven preparats els encunys i ja s'havia comprat l'aram necessari, les autoritats locals es van tirar enre-re, segurament per prudència un cop observades les experiències problemàtiques d'altres poblacions emissores.¹⁴

A Tortosa, tot i no dur-se a terme, la fabricació ja estava del tot organitzada. La llicència reial definia les empremtes que havien de dur les monedes: d'una banda, el bust reial i de l'altra, una torre. I el Consell havia rebut les instruccions del síndic desplaçat a Barcelona per tal d'organitzar la seca i la fabricació (doc. 9). Hom pretenia fabricar menuts sense aliatge de plata i organitzar la fabricació de la mateixa manera que es feia a Girona, ciutat que acabava de rebre un privilegi similar.

13. J. BOTET, vol. III, doc. CIX.

14. Document inèdit. Arxiu Històric de Tarragona, llibre d'acords municipals, 1611-1612, dia 30 de desembre de 1611.

4. TORTOSA I TARRAGONA, POSSIBLES SEQUES FELIPISTES (1642-)

Durant la Guerra dels Segadors (1640-1652), les necessitats de finançament de la guerra obligaren moltes poblacions fidels a la Generalitat a fabricar i fer circular moneda. Els problemes econòmics derivats de la guerra, generalitzats a Catalunya, s'agregaren al bàndol felipista, on la moneda separatista no hi tenia curs oficial. A Tortosa, ocupada per l'exèrcit de Felip III des de la tardor de 1640, l'increment constant dels preus i l'exportació de la bona moneda de plata i d'or es veien afavorits per la falsificació i la retallada de les poques monedes catalanes (anterior a la guerra) en circulació. En el bàndol felipista tenim constància de la inquietud a causa de la manca de moneda a les ciutats de Tortosa, Tarragona i Lleida; successivament aquestes ciutats anaven sent ocupades.

Al febrer del 1642, les autoritats felipistes es plantejaren constituir una seca de moneda a les ciutats de Tortosa o Tarragona per tal de contrarestar les emissions de moneda barcelonines (doc. 10 i 11). Desconeixem si el projecte, que consistia a imitar la moneda de plata fabricada a Barcelona, es va dur a terme, però l'absència de referències documentals posteriors ho fa improbable. De tota manera, és curiós que, l'any 1648, les autoritats barcelonines sospitessin que l'exèrcit felipista es proveïa de moneda d'imitació fabricada a Tarragona. El Consell de Cent barceloní creia que a Tarragona s'estaven encunyant sisens amb la mateixa empremta que els primers sisens fabricats a Barcelona, és a dir, els del bust de Felip III i els de l'escut català a l'anvers.¹⁵

5. UNA CURIOSA ACTUACIÓ MONETÀRIA: LA CONTRAMARCA DE LA T SOBRE RALS I MITJOS RALS, EL 1643

Gràcies a l'aparició de documentació inèdita provinent del Reial Consell d'Aragó,¹⁶ podem atribuir a la ciutat de Tortosa els croats i mitjos croats que duen una petita T en contramarca¹⁷ i que fins ara resultaven una incògnita per als numismàtics (fig. 3 i 4).

El 8 de novembre de 1643 es publicà a Tortosa una crida en què es donava tres dies de termini per recollir de la circulació tots els rals i sous catalans anteriors a la guerra, per tal de tornar a treure aquells que estiguessin sencers i amb el pes suficient (22 diners de pes per ral i 11 diners per sou), un cop contramarcats amb un senyal de la ciutat. El Consell municipal es queixava que la majoria de les mone-

15. J. CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, 1947, vol. II, p. 115.

16. Arxiu de la Corona d'Aragó, Consell d'Aragó, lligall 397. Es tracta d'un plec de cartes i borradors extensos que hem preferit resumir en lloc de transcriure'ls a l'apèndix.

17. J. BOTET, vol. III, núm. 610 i 672.

1a

1b

1c

2

3

4

5

1a. Terç de croat o sisè de Tortosa, amb la llegenda TOR-TO-SA-CI 1b. Sisè amb llegenda TOR-TO-SA-ME, que Crusafont atribueix al regnat de Joan II (1466). 1c. Sisè amb la llegenda peculiar TOR-TO-SA-xpx. 2. Senyal d'un diner o calderó de Tortosa, en circulació entre 1470 i 1474. 3. i 4. Croat o ral i mig croat o sou barcelonins, anteriors a la Guerra dels Segadors, contramarcats l'any 1643 a Tortosa. 5. Pellofa de la catedral de Tortosa, amb la imatge de la Mare de Déu de la Cinta, que circulà com a moneda local als segles XVIII i XIX.

des de plata catalanes que circulaven estaven molt retallades i curtes de pes, i que els rals només pesaven 15 o 16 diners i els sous només 8 diners, i que aquestes monedes eren introduïdes a la ciutat en detriment de bona moneda d'or i de plata. El 12 de novembre, el veguer reial regent de la batllia de Tortosa publicava una nova crida en la qual es prohibia l'exportació de bona moneda catalana d'or i de plata, i la falsificació de la contramarca sobre els rals i els sous que aquell dia es començaven a picar a la casa de la ciutat.

És obvi que la mesura presa per les autoritats tortosines era poc efectiva i aconseguia l'efecte invers del que es proposava. Els falsadors no solament podien falsificar la nova contramarca, sinó que a més tenien les mans lliures per retallar les monedes contramarcades i exigir-ne el seu valor legal recolzant-se precisament en la mateixa contramarca.

Quan la notícia d'aquesta determinació va arribar a Madrid, el 29 de desembre, el procurador fiscal de la Cort s'hi mostrà lògicament contrari i disposà que, des d'aleshores qualsevol moneda curta de pes, estigués contramarcada o no, havia de ser considerada fraudulenta i retirada de la circulació.

El 1644, a causa dels mateixos problemes, la ciutat de Tarragona també demanà que l'autoritzessin a fabricar o contramarcas moneda.¹⁸ Però sembla que la petició no fou escoltada per les autoritats.

6. CIRCULACIÓ DE PELLOFES ECLESIASTIQUES COM A MONEDA LOCAL

Tot i que no aportem cap novetat al respecte, és interessant recordar, de manera breu, una altra circumstància que, en matèria monetària, es produí a Tortosa. L'any 1718, després de la retirada dels dinerets valencians, d'habitual circulació a la ciutat, la penúria de moneda menuda obligà a la població a utilitzar les pellofes d'ús intern de la catedral com a moneda fiduciària. Aquesta pràctica, també documentada en altres poblacions i en altres èpoques, fou prohibida per ordre del capità general de Catalunya del 20 de març de 1718,¹⁹ però sembla que la població la mantingué fins a dates no gaire allunyades.²⁰

18. Documentació inèdita procedent de l'Arxiu Històric de Tarragona: acords municipals del 7 i 29 de juny de 1644.

19. J. BOTET, vol. III, p. 203; J. SALAT, *Tratado de las monedas labradas en el principado de Cataluña*, Barcelona, 1818, vol. II, doc. LXXXV.

20. Segons una font oral, encara l'any 1867, les pellofes de la Mare de Déu de la Cinta, les donaven els clergues de la catedral als pobres, els quals les canviaven després per pa, oli i queviures. A. HEISS, *Descripción general de las monedas hispanocristianas*, Madrid, 1867, vol. V, II, p. 168.

7. APÈNDIX DOCUMENTAL

I

1463, 11 de juliol

El Consell de Tortosa acorda fabricar moneda d'or i de plata com la que es fabrica a Barcelona.

«E més fonch provehit e deliberat sobre la proposició de batre moneda en la present ciutat, que en tota manera se treballa de haver mestre de sequa e molles e coses necessàries e que la moneda que's farà sia tal de pes e de liga com la de Barcelona.»

Arxiu Històric Comarcal de Tortosa. Fons municipal, Provisions, 1463-1464.
Registret per: E. BAYERRI. *Historia de Tortosa*. Tortosa, 1960, Vol. VIII, p. 408.

2

1470, 26 de juliol

El Consell de Tortosa acorda fabricar 10 lliures de senyals de mig diner i 100 lliures d'un diner, a causa de la manca de moneda menuda.

«E més fonch provehit e deliberat que sien fetes sent lliures de diners o senyals valents quiscú hun diner, e deu lliures de malles per a present, attès aquesta ciutat stigua en gran congoixa per no trobar-si menuts e sia una gran confusió de la ciutat, negú no poder hont ne trobar diners menuts per a despendre, los quals senyals sien acompanyats al clavari de la ciutat, lo qual tota hora e quant per alguns dels dels dits senyals li tornaran, fins a quantitat de hun carlí o vàlua de aquell, lo dit clavari horà de cobrar los dits senyals. E restituir los carlins per la vàlua de aquells o altra moneda de la que corre en la present ciutat e an tota hora e quant al dit clavari li seran portats e tornats dels dits senyals, los quals farà en Francesc Comí, argenter, e horà a present sagrament e homenatge de no batre'n per ara sinó la dita quantitat si in per avant la ciutat no deliberarà fer-ne fer més, que en tal cas, ab voluntat e ordinació de la ciutat, ne pogués fer aquella quantitat que per la ciutat serà ordenada, e no pus. E de continent fetes e batudes les dites sent lliures de diners e deu de malles, lo dit Comí horà a metre en poder de la ciutat los cunys ab los quals la dita moneda o senyals serà batuda, e sien aquells ben guardats a fi negú no-n puiga fer, los quals senyals sien fets per a diners e malles inseguint la mostra donada per lo dit Comí: de aram, ab senyal de creu a la una part, e de torre a l'altra.»

AHCTortosa. Fons municipal, Provisions, 1470-1471.

1471, 15 de febrer

El Consell de Tortosa acorda ampliar la fabricació de senyals de coure fins a les 200 lliures.

«E més fonch provehit e delliberat que la ciutat farà fer dels senyals de aram ja començats, attès ja no se'n troben, fins en compliment de dos-centes lliures, comptant-hi los que ja són fets, remetents les dites coses als honorables procuradors.»

AHCTortosa, Fons municipal, Provisions, 1470-1471.

Registral per: E. Bayarri. *Historia de Tortosa*, Tortosa, 1960, Vol. VIII, p. 408.

1473, 5 d'agost

El Consell de Tortosa acorda manllevar 650 lliures a censal per tal de recanviar els calderons o senyals de coure, que havia fabricat en excés. El Consell acorda assegurar aquesta quantitat prorrogant la imposició dels cinc sous per cafís de farina, establerta excepcionalment poc abans, fins que el censal fos redimit i totes les pensions pagades.

«Per los quals dits honorables procuradors e promens previsets considerat lo molt dan que aquesta ciutat reb per los senyals de aram. Fonc per aquells concordablement provehit e delliberat que per poder recuperar los dits senyals, satisfer e pagar a aquells qui·ls tenen, fossen manllvades per los dits honorables procuradors a censal mort la quantitat feta dels dits senyals, que pren suma de 650 lliures, a aquell for que trobar se porà e ab los prestadors se poran concordar, als quals dits prestadors, per los dits honorables procuradors, per les quantitats que prestaran, sien fetes e fermades vendicions de censals ab totes aquelles clausules, cautelles, renúncies, juraments e altres que necessàries sien, e segons als dits procuradors seran benvistes e en semblants contractes se acostumen de possar. E encara per special pacte ab expressa e special obligació dels cinc sous per cafiç en la imposició de la farina passat emperò lo arrendament que de present corre, lo qual arrendament passat dure e se proseguesca lo dit dret e tant e tan longament fins e tro a tant los dits censals sien quitats e pensions de aquells pagades. E finit lo dit e present arrendament dels dits cinc sous lo dit dret o lo arrendament de aquell fahedor mès o posat en mà e poder dels dits prestadors o de alguna persona concordadora entre los dits honorables procuradors e prestadors dels dits censals per pagar, luir e quitar les dites 650 lliures, pren dels dits censals e pensions de aquells.»

AHCTortosa, Provisions, 1472-1474.

1474, 31 de gener

El Consell de Tortosa acorda retirar de la circulació els senyals de coure.

«Per los quals honorables procuradors e prohomens, vist e considerat lo grandíssim dan aquesta ciutat sosté per causa dels senyals de aram, com per dits senyals la dita ciutat s'és afamada e ve en total ruhina e destrucció e si prest non és provehit en quitar e remoure aquells en breus dies, la dita ciutat se despoblarà e dirruyrà. Foncj per ço per los dits honorables procuradors e prohomens provehit e delliberat quels dits senyals promptament sien remoguts e foragitats de la dita ciutat...»

AHCTortosa, Provisions, 1472-1474.

1474, 2 de març

Per tal de retirar la moneda local de Tortosa, el Consell havia arrendat la imposició dels cinc sous per cafís de farina pel preu de 1.150 lliures, durant dos anys. Però com que la quantitat d'exemplars lliurats a mans del clavari ascendia a més de 2.000 lliures en aquesta data, el Consell acorda establir una altra imposició suplementària de cinc sous per cafís de farina i arrendar novament el seu cobrament. Així, el cafís de farina passa a valer 20 sous en lloc dels 10 que valia abans de la guerra. El Consell també acorda vendre els senyals o calderons recollits a preu d'aram i investigar i perseguir els falsificadors de la moneda, ja que la gent els portava molts senyals falsos.

«Sobre la preposició en lo present Consell feta contenent com los honorables procuradors inseguints les provisions e delliberacions de Consells havien entès en repel·lir e foragitar los senyals de aram apellats calderons qui corren per moneda en la ciutat. E per la dita rahó havien feta fer crida que tots los qui-n tenien dels dits senyals los portassen a la casa de la ciutat hon aquells los serien quitats e pagats. E axí mateix com per poder pagar e quitar los dits senyals havien arrendats los cinch sous aumentats en la imposició de la farina per cafí a temps de dos anys e mig principiadors en lo mes de dezembre propvenidor per preu de 1.550 lliures. E així per virtut de la dita crida eren stats portats los dits calderons o senyals a la dita casa. E prenen los que fins en aquella hora eren stats rebuts per los dits honorables procuradors de pus de 2.000 lliures per que staven ab gran congoixa com no podien donar compliment al dit quitament o paga faheedora dels dits senyals. E los ciutadans e altres de la dita ciutat, qui la maior part de pecúnia tenien en los dits senyals o calderons, feren gran instància e demanen gran veixació e congoixa als dits procuradors demanant éser satisfets e pagats per lo valor e suma de aquells, hoc encara com la maior part dels dits ciutadans e habitants de la dita ciutat no tenien altra pecúnia ni moneda sinó los

dits senyals portats e liurats a la dita ciutat. Per lo qual dit honorable Consell fench provehit e delliberat que per pagar e quitar los dits senyals de aram o calderons fos augmentat lo dit dret de imposició de cinch sous per cafiç en la farina o molta de la dita ciutat e sos termes, ço és altres cinch sous. En axí que la dita imposició o dret augmentat en la dita farina sien deu sous per cafiç ultra los deu sous ordinaris, los quals dits cinch sous per cafiç sien venuts o arrendats per los dits dos anys e mig principiaders segons eren ja stats venuts o arrendats los primers cinch sous, ço és en lo dit mes de dehembre propvenidor als arrendadors dels primers V sous per les dites MCL lliures o altres qualsevol persones per consemblant preu de les dites MCL lliures o maior preu i maior se porà trobar, provehint e delliberant tots los dits senyals a trobats entre los ciutadans e habitants de la dita ciutat e sos termes sien quitats e pagats examinant ab jurament aquells si ls hauran comprats o portats de altres parts e aquells qui los hauran comprats o portats de altres parts e terres sien repel·lits provehint més encara que algunes quantitats dels dits senyals qui durant lo temps de la crida foren portats a la dita casa de la ciutat e per les moltes gents e persones havian no pogueren bonament aquells liurar a la dita ciutat e/o honorables procuradors de aquella, sien rebudes pagades e satisfetes a aquelles qui les tenen. Donants e atorgants lo dit honorable Consell als dits honorables procuradors tot plen poder e libera facultat de fer e fermar la dita venda o arrendament dels dits cinch sous per als dits primers arrendadors o altres qualsevol persones ab totes aquelles clausules, cauteles, obligacions, pactes, renunciacions e seguretats als dits honorables procuradors benvistes e segons ab los dits arrendadors milló se porà concordar, obligants-ne per ço los béns e drets de la dita Universitat e singulars de aquella largament e bastament e fer les dites coses *simul cum incidentibus et dependentibus* tots lo que lo dit e present Consell fer poria, donant e atorgant encara poder als dits honorables procuradors de vendre los dits senyals o calderons de aram per lo més preu que poran per poder milló donar compliment en la paga e quitació fahedora per mor de aquells.

»E més avant lo dit honorable Consell provehí e delliberà fos feta instància per part de la dita ciutat contra tots aquells qui-s diu han falsificats dels dits senyals o abusar de aquells axí en la present ciutat com en altres parts. E que per dita rahó sia tramesa persona a Móra, hon tenen presos homens inculpats del dit crim e encara a altres parts, per perseguir aquells e fer-los punir e castigar así, si fer se pot la ciutat de lurs béns recupere lo tan gran dan com reporta, per dita provehint e delliberant per la prosecució del dit negoci sien fetes e pagades totes les despeses necessàries dels béns de las Universitat e sien preses en compte al clavari. E per fer la dita instància e prosecució e provehir en les coses dessus dites *simul cum incidentibus e dependentibus* foren elets les persones deiuscrites ensemps ab los honorables procuradors:

»En Bernat Domènech, en Joan Arbonès, en Pere Alemany, micer Pere Calaf, en Guillem Martí, en Guillem Pallarés.»

7

1474, febrer a maig

El clavari de Tortosa, Pere Lluís Garidell, rep més de 2.200 lliures per tal de recanviar els senyals autèntics de la ciutat. L'operació s'inicià el 26 de febrer i el 2 de maig encara en faltaven molts per recanviar.

AHCTortosa. Fons municipal. Tresoreria. Llibre de compres de plata per a fer moneda, 1464-1474. «Compte dels calderons o senyals de aram los quals la ciutat ha quitats e recuperats de aquells qui-ls tenien. ço és los qui-s mostraven éser fets en la dita ciutat...».

8

1476, 4 d'abril

El Consell de Tortosa es fa ressò del refús popular a certes monedes d'origen francès (dobles de plata de dos sous i huitenes de billó de vuit diners), que circulaven habitualment per Catalunya en substitució de la moneda menuda, i acorda autoritzar-ne l'acceptació.

Sobre lo fet de les monedes, ço és dobles de dos e huitenes, que per alguns se refusen pendre, fonch provehit e deliberat que les dites monedes sien preses al for que han corre-gut fins ara.»

AHCTortosa. Fons municipal, Provisions, 1474-1476, p. 79.

9

(1611)

Carta dirigida als procuradors de Tortosa, segurament de part dels síndics de la ciutat traslladats a Barcelona, on s'explica el funcionament dels oficis de la fàbrica de moneda.

«Instrucció y forma dels oficials que y ha de haver en la fàbrica dels menuts en virtut de un privilegi consedit a la ciutat de Tortosa y los salaris que quiscun official té de tenir per rahó de sos oficis.

»Primo en dita fàbrica y ha de haver un asistent en loch y per part del senyor lochtinent del Mestre Racional, lo qual assistent té de salari per rahó de son offici 8 diners per quiscun march de menuts se fabricaran.

»Ítem y té de haver en dita fàbrica dos guardes cada qual de aquelles té per rahó de sos

oficis de guardes dos diners quiscun per march.

»Item y té de haver un clavari lo qual té de salari dos diners per march.

»Item y té de haver un scrivà real de dita fàbrica lo qual ha de portar un llibre de totes les lliuranses se faran de dits menuts, lo qual té dos diners de salari per march.

»Item y té de haver un official quis diu mestre de balansa que pesa dits menuts lo qual té dos diners de salari per march.

»Item y té de haver, si y ha lliga de plata ab lo aram se ten de fer los menuts, dos ensajadors los quals tenen de ser argenters y solen provà los menuts en dos maneres, ço és provan ab un borí si en cada menut y ha la plata necessària y també solen provar dits menuts de altra manera: que après de ésser fets posen dos o tres diners en una cresola y lo aram se converteyx en fum y cada diner dexa un granet de plata conforme lo que té de tenir segons lo que's posa de plata en cada march; los quals ensajadors tenen de salari dos diners quiscú per march. Aquestos ensajadors cessen en los nostres menuts per ço que no y ha lliga de plata.

»Item també y ha en est últim privilegi de la ciutat de Girona, salari per als verguers dels iurats als quals, ço és a tots los quatre, per lo que servey per en dita fàbrica, vint sous per cada millanar de lliures se fan de dits menuts

Item y ha un salari y offici de emblanquinador los menuts que té de salari a rahó dos diners per march.»

AHCTortosa. Fons municipal, tresoreria, llibre de compres de plata per a fer moneda, 1464-1474, full solt intercalat.

10

(1642, febrer)

Informe presentat al rei Felip III sobre la legalitat i la conveniència de fabricar moneda a Tortosa o a Tarragona.

«En Cataluña solamente puede fabricarse moneda de plata que llaman de terno en la seca Real de la ciudad de Barcelona, la qual ha de ser pura y sin liga, de cierto peso, y con impresión de cierto señal, conforme el privilegio que concedió a la ciudad de Barcelona el rey don Pedro 2, en el año de 1282, el qual confirmó el rey don Jaime en las Cortes del año de 1291, y el rey don Pedro 3 en el año de 1365.

»Sin embargo, en el caso presente de las turbaciones de Cataluña puede su Magestad mandar fabricar moneda de plata con liga y sin guardar el peso acostumbrado por muchas razones, y entre otras porqué la ciudad de Barcelona fabrica y haze fabricar moneda de plata en la ciudad de Barcelona con liga y mescla de otro metal, y sin guardar el peso que estava ordenado, y ha concontentido que esta moneda de plata se fabrique en esta conformidad en todas las ciudades y en muchas villas de Cataluña, con liga y sin el justo peso, y corre esta moneda fabricada en la seca de Barcelona y en las otras ciudades y villas por toda Cataluña, y se usa d-ella en todos los comerçios y negocios. Con que la ciudad de Barcelona por el

contrario uso se ha apartado de aquel privilegio y se ha renunciado, y no solamente la ciudad de Barcelona, pero también todo el General de Cataluña, de manera que habiendo cesado aquel privilegio han cessado también las constituciones de las Cortes que le confirmaron, porqué la confirmación solamente dura en quanto permanece el confirmado, y tiene la clausula premanesciendo el privilegio con su ser y no más.

»Ha fenecido también este privilegio por la notoria rebellió de la ciudad de Barcelona, por la qual está privada *ipso iure* de todos los privilegios que tenía, sin que pueda aprovecharse d-ellos. Por esto, habiendo recaído esta regalía a la corona, puede el príncipe usar d-ella libremente en la forma que iuzgare ser más útil al estado de las cosas presentes, sin que le haga impedimento el privilegio de Barcelona, que oy no lo es, ni las constituciones generales, que dexaron de tener fuerça y valor.

»Puede, pués, el Príncipe libremente mandar se fabrique moneda de plata en Cataluña con liga y con el peso le pareciere conveniente, y lo será si fuere servido mandar se fabrique con la misma liga o mescla de otro metal y con el mismo peso que se fabrica agora en Barcelona y en las más ciudades y pueblos de Cataluña. Porqué conformándose con estas calidades no pueden impugnarlo los barceloneses y cathalanes que usan d-esta moneda comunmente.

»De la fábrica d-esta moneda se consiguen algunos provechos considerables, que habrá abundancia de moneda para el comerçio, que oy falta, que los soldados más fácilmente podrán pagar lo que gastaren en los pueblos, alojamientos, tránsitos y ejército, satisfaziendo a los paysanos y provinciales, que los franceses y estrangeros no podrán aprovecharse de los reales de a ocho y de quatro, que con toda ansia procuran sacar de Cataluña, y finalmente que ganaría mucho la Real Hazienda, porqué con cada real de a ocho por lo menos se harían tres reales de a sinco, que valen quinze reales pagados los gastos de la fábrica.

»Pareçe sería menester tratar con Tortosa o Tarragona, que dándole la materia necesaria fabricasse por su quienta esta moneda, aunque se le dicesse alguna parte de ganancia, que sería fácil ajustarse a esto por las utilidades que se sigue a todos, y por la emulacion que tienen con Barcelona.

»Esto no obstará a la redución, porqué quando se haga como esperamos, con retirar esta moneda y declarar lo que pareciere necessario, cessa todo el premissio, como se hizo en tiempo del rey don Pedro 3 y en el del rey don Fernando 2 en el año de 1413 (sic).

»El batir moneda de bellón es libre facultad a su Magestad porqué no esta sugeto a constituciones ni privilegios y muchas universidades lo hazen en fuerça de la licencia de su Magestad.»

ACA, Consell d'Aragó, lligall 290, doc. 12.

1642, 19 de febrer

Parer favorable del Consell d'Aragó sobre l'informe relatiu a la possibilitat de fabricar moneda a la Catalunya ocupada per l'exèrcit felipista.

«El protonotario ha traído al Consejo de orden de V.M. el papel incluso que se ha leído en él sobre lo que se propone de la fábrica de moneda que se podría hazer en Cataluña, de plata con liga y sin guardar el peso acostumbrado por las razones y fundamentos que en él se dize, y también batir moneda de vellón por ser de la libre voluntad de V.M. y no estar sujeta a constituciones. Y haviéndose discurrido en la materia (por ser tan grave) con la atención que pide, aunque se considera que en lo general son siempre grandes los inconvenientes que se siguen en la mudança y variación de la moneda como lo muestran las experiencias, pero por las razones que corren en Cataluña y la grande desigualdad que se le conoze, logrando los rebeldes el provecho, usando aquellos de la fábrica de moneda en daño de los obedientes y con tanta costa de V.M., haviendo de introducir en aquella provincia moneda de plata en tan excessivas sumas, pareze que lo que propone el papel es muy conveniente y platicable por todas las razones que en el se dizen, y que haviendo de ser la fábrica y batimento de la moneda que se dyce en él a nombre de las ciudades de Tortosa y Tarragona y con las señales de la de Barcelona, porqué no haya motivo de separarla, será bien ponerse en execución pués con ser el batimento que se hiziere por estas ciudades cesa lo que se pudiera considerar de inconveniente: en la introducción de nuevo género de moneda en quella provincia no pudiere dar para exasperar más a los naturales con la voz de ser contra sus constituciones, pués el batir las ciudades y con la calidad de dichas no es ir contra ellas.»